

Monumentnummer*: 519111

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 10 mei 2002
Kadaster deel/nr 82640/188

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*		
Breda	Breda	Noord-Brabant		
Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Breda	B			9511

Omschrijving**

Inleiding

POORTGEBOUW, ontwerp uit 1883 van J.F. Metzelaar, ligt aan de oostkant van het terrein met de ingang aan de Nassausingel. De architect is bij zijn ontwerp geïnspireerd door de middeleeuwse kasteel- of stadspoort. De poort bevindt zich tussen twee zware robuuste torens verbonden met elkaar door een rondboog. De torens lopen taps toe met een uitkraging aan de bovenzijde volgens het idee van de uitkijkpost met kantelen naar middeleeuws voorbeeld. In de torens schietsleuven en vuurgaten. Tussen de torens grote deuren, waarboven een half rond boogvormig houten grid, alsof een valhek kan worden neergelaten bij onraad. Alle onderdelen van de poort hebben een monumentale detaillering, waarbij overdadig gebruik van natuursteen.

Omschrijving

De toegang, bestaat uit een drielaags poortgebouw met een dubbele houten poortdeur en aan weerszijden daarvan een vooruitspringende toren. Het opgaande werk bestaat uit een hoge plint van gebouchardeerde hardstenen blokken op een trasraam in vlakke klinkers in moppenformaat groot 25 x 12,5 x 6,5 centimeter. Hierop metselwerk van handgevormde hardgrauwe moppen in kruisverband. De muren zijn platvol gevoegd met gesneden stootvoegen. In het metselwerk hardstenen speklagen op eerste en tweede verdieping. De hoeken van beide torens zijn tot de tweede hardstenen band uitgevoerd in staande blokken hardsteen afgewisseld met een smal liggend blok, alle voorzien van een kraalrand. Halverwege de tweede verdieping kraagt het metselwerk uit, ondersteund door een boogstelling rustend op geprofileerde hardstenen consoles. Tot aan deze uitkraging zijn de torens enigszins toelopend opgetrokken. Boven de uitkraging is het metselwerk loodrecht uitgevoerd. De torens zijn van boven beëindigd met een

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

doorgaande geprofileerde hardstenen lijst, waarop gemetselde kantelen met hardstenen dekplaten zijn geplaatst.

In de linker toren rustend op de plint een smal venster. De dagkanten zijn evenals de strekken in hardsteen uitgevoerd. Als tegenhanger van dit venster is in de rechter toren een deuropening gemaakt. De dagkanten zijn evenals de strekken in hardsteen uitgevoerd. De deur is afgehangen aan rijkelijk versierde gehengen en voorzien van een ijzeren deurklopper. Tussen de twee doorlopende hardstenen speklagen zijn aan de voorzijde van beide poorten op het niveau van de eerste verdieping twee zogenaamde spleetvensters in vorm van schietsleuven aangebracht. Boven de tweede band zijn ter versiering drie "schietgaten" (te weten hardstenen blokken met een rond gat erin) aangebracht. In het vlak tussen de uitkraging en de hardstenen lijst onder de kantelen geven drie eenvoudige ankers het niveau van het platte dak aan. In beide dagkanten van de poortdoorgang zijn eveneens hardstenen "schietsleuven" ingemetseld.

In het terugliggende middenvlak ligt de dubbele hoofdboog. Ook hier is een hardstenen plint toegepast. De dagkanten van de poortdoorgang zijn enigszins wijkend opgetrokken en uitgevoerd in staande blokken hardsteen afgewisseld met liggende blokken, alle voorzien van een kraalrand. In de poortdoorgang staan twee hardstenen schamppalen. Ter hoogte van de halfronde uitstekende waterlijst op het niveau van de eerste verdieping ligt de geboorte van de halfronde afsluiting van de doorgang met een enorme boog. Deze gemetselde boog is begrensd met een dubbele getoogde hardstenen band. Het metselwerk wordt beëindigd door kantelen met hardstenen afdekplaten. Deze afsluiting wordt gevormd door geprofileerde hardstenen blokken, in de dagkant voorzien van een kraalrand, die op het metselwerk de vorm van een flauwe spitsboog beschrijven. In de doorgang is ter hoogte van de eerder genoemde hardstenen waterlijst een eikenhouten ligger geplaatst. Een raster van staande eikenhouten deeltjes sluit de halfronde opening af. De aldus overgebleven rechte doorgang onder de ligger wordt afgesloten door dichte dubbele houten poortdeuren, versierd met gestileerde kussens. De deuren met ijzerbeslag zijn afgehangen met gehengen aan duimen in een houten kozijn. Midden boven de doorgang, rustend op een vooruitspringende rechte waterlijst, is een ca. 2 meter hoge wapenstein met het gepolychromeerde wapen van het Koninkrijk der Nederlanden geplaatst. Links en rechts hiervan wordt het metselwerk beëindigd door gemetselde kantelen afgedekt met hardstenen platen. Tegen de linker- en rechterkant van het poortgebouw sluit de nieuwe ringmuur aan op het blind uitgevoerde metselwerk. Dit metselwerk is in opbouw gelijk aan dat van de voorzijde uitgevoerd. De achterzijde van het poortgebouw is het metselwerk gelijk aan dat aan de voorzijde uitgevoerd.

In beide torens is een deuropening aangebracht met een houten kozijn en deur. De dagkanten zijn evenals de strekken in hardsteen uitgevoerd. Tussen de twee hardstenen banden in is recht boven de deuren in beide torens een smal dubbel venster. Boven de hardstenen band zijn ter versiering drie "schietgaten" aangebracht. In de flanken van de poortdoorgang in de buitenmuren van beide poorten een smal venster. De hardsteen in het poorgebouw komt uit de groeve van Escausine (België). Vanwege de functie van het gebouw zijn nagenoeg alle vensterpartijen aan de buitenzijde voorzien van tralies. De kozijnen, ramen en deuren van het poorgebouw zijn van grenenhout. De oorspronkelijke kleurstelling van de poortdeuren bestond waarschijnlijk uit donker geverniste deuren in lichtgrijze kozijnen en lichtgrijze ramen en kozijnen. Van het ijzerwerk werden de tralies lichtgrijs en de gehengen zwart geschilderd.

De voorhof wordt begrensd door de voorgevel van het administratiegebouw en een gedeelte van de ringmuur aan de westzijde; de ringmuur met de hier tegenaan gebouwde bergplaatsen aan de noord- en zuidzijde en de achterzijde van het poortgebouw met ringmuur aan de oostzijde.

Waardering

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Het poortgebouw is van algemeen belang. Het maakt deel uit van een complex met cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van de rechtspraak en de visie van de overheid op de omgang met gedetineerden in de late negentiende eeuw; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van de gevangenis met nevengebouwen, in het bijzonder de uitwerking van het panopticale type; het is van belang als bijzondere uitdrukking van de technische ontwikkeling van de constructies in ijzer en hout; het is van belang wegens de innovatieve waarde.

Het heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur en bouwtechniek vanwege de toepassing van voor de tijd geavanceerde technische mogelijkheden; het is van belang als voorbeeld van de toepassing van stijlelementen uit het verleden voor het representeren van de waardigheid van de rechtspraak en de gestrengheid in de bestraffing van gedetineerden juist bij het poortgebouw extra benadrukt door middel van torens, kantelen, schietgaten enzovoorts; het is van bijzonder belang in het oeuvre van de architecten J.F. en W.C. Metzelaar; het is van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp; het is van belang wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur- en interieuronderdelen.

Het heeft ensemblewaarden: het is van belang als essentieel onderdeel van een groter geheel, de singelbebouwing en de stadsuitleg van Breda, die cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is; het heeft bijzondere betekenis, verbonden met de ontwikkeling van de stad en heeft tevens betekenis voor het aanzien van de stad.

Gaafheid/herkenbaarheid: het is van belang wegens de architectonische gaafheid van ex- en interieur; het is van belang wegens de architectonische kwaliteit en de samenhang van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, e.d.).

Zeldzaamheid: het is van belang als onderdeel van een belangwekkende en samenhangende typologische reeks van gebouwen die hiërarchisch gezien uiteenlopen van gevangenis en gerechtsgebouw tot dienstwoningen.

Hoofdcategorie

Bestuursgebouwen, rechtsgebouwen en overheidsgebouwen

Subcategorie

Gerechtsgebouw(E)

Functie

Gerechtsgebouw(EX3)